



3 marca b.r. w Zakopanem rozpoczęły się obchody 115-lecia powstania Związku Górali i 100 lecia powstania Związku Podhalan w Polsce. Powyższe zdjęcie przedstawia uroczysty przemarsz do siedziby Związku Podhalan oddział Zakopane. Krótki reportaż z tych obchodów oraz dodatkowe zdjęcie zamieszczamy na str. 8. (Fot. Piotr Koc.)

TATRZAŃSKI ORZEŁ THE TATRA EAGLE

Issued by the Tatra Eagle Press

Co-Editors: Janina Gromada-Kedron

Dr. Thaddeus V. Gromada

Technical Editor: Henry P. Kedron

Computer Consultant: Mariusz Bargielski

Contributing Editors: Maria Pudysz-Kania

(Kraków); Dr. Anna Gąsienica Byrcyn (Chicago)

Representative of "The Tatra Eagle" in Podhale:

Łukasz Gromada (gromadal@poczta.onet.pl)

All correspondence to:

J. Kedron,

31 Madison Ave., Hasbrouck Heights, NJ 07604

Tel.: (201) 288-3815

ikedron@gmail.com, thadgromada@gmail.com

Annual subscription rate: \$20; Foreign \$25

ISSN 0039-9914

© 2019 copyright by The Tatra Eagle Press

HONOROWY PATRONAT

Connecticut: DRS. ALICIA & JOHN HARBUT
Florida: HON. BLANKA S. ROSENSTIEL
France: STANISŁAW LASSAK-HELIOS;
Illinois: CASIMIR CHLEBEK, JÓZEF CIKOWSKI, KLUB CZARNY DUNAIEC, JANINA GALICA, KOŁO LITERACKO-DRAMATYCZNE, ANDRZEJ & MARIA KRZEPTOWSKI, LEOPOLD & ZOFIA MICHNIAK, BOGDAN OGÓREK, DR. BRONISŁAW ORAWIEC, ANDRZEJ & MAŁGORZATA PITOŃ, MICHAEL & CAROLINE RAFACZ, STANISŁAW & BARBARA SARNA, JAN & ZOFIA SŁODYCZKA, STANISŁAW & HALINA URBANIAK, KOŁO 41 WRÓBLÓWKA
New Jersey: REV. CANON MACIEJ MELANIUK, HENRY & KARINA WALENTOWICZ
New York: TADEUSZ PARZYGNAT, CHRISTOPHER JURKIEWICZ
North Carolina: HON. AMB. ALDONA WOŚ
Pennsylvania: DR. WŁADYSŁAW BOBAK

PATRONAT

Arizona: Jan & Zofia Gacek
California: Kathy Gacek Lampman, Dr. Maja Trochimczyk
Florida: Stanisław Kulach
Illinois: Grażyna Baran, Franciszek Bielański, Marian & Helena Bryja, Anna Domalik, Anna Garbacz, Michał J. Jandura, Stanisław & Zofia Kulawiak, Stan & Danuta Leśnicki, Franciszek Łyszczarczyk, Józef Michniak, Josephine Sularski, Tymoteusz Sularski, Chester & Janina Tylka, Anna Ustupka-Chyc, Anna Zalińska, Andrzej & Gosia Zeglen, Helena Ziółkowska,
Jan Zółtek
Michigan: Jan Konopka, Jan Konopka, Jr.
Nevada: Frank C. Chase
New Jersey: Tadeusz & Maria Bodyziak, Aneta Pieróg-Sudoł, Catherine Zon
New York: Stanisław Kopeć, Drs. Alan & Barbara Lupack, Dr. Grażyna Kozaczka, Krystyna Świerbutowicz
Pennsylvania: Dr. Jan Napoleon Saykiewicz

DR. THADDEUS V. GROMADA

ZWIĄZEK PODHALAN'S CENTENNIAL

This year marks the 100th anniversary of "Związek Podhalański" (Highlanders' Association), one of the most significant regional organizations focusing on the Tatra Mountain region of Poland. Today it has 82 active chapters in the Podhale villages as well as in the twelve neighboring mountainous subregions e.g. Spisz, Orawa, Pieniny, Sącz, Żywiec, etc. Additional chapters are found in the major cities, Warsaw and Kraków. (Notably it inspired the founding of kindred organizations in the United States, Canada, Austria, and Great Britain.) Its headquarters is in Nowy Targ. The members are largely native "górale" (highlanders) but also include non-highlanders who are emotionally or professionally associated with Podhale. All are united by a deep love for the region, its mountainous land, its people and folk culture. It was founded in 1919, only months after Poland recovered its independence and statehood. But its roots must be sought in the second half of the 19th century, among the non-highlander elites: ethnographers, artists, writers, and other scholars from the three partitioned areas of Poland who were in the process of discovering the isolated Tatra mountain region. What they found, they fell in love with: the beautiful Tatra mountains and the górale with their unique folk culture.

The most prominent members of this elite, Stanisław Witkiewicz, an artist and influential writer, idealized the highlanders for "possessing superior psycho-physical qualities and an unusual artistic sense" reflected in the architectural style of their cottages and in their decorative arts. He even thought that this folk art style should be brought into the mainstream of Poland's national culture. These laudatory views that some might describe as "mythologizing" were generally endorsed, and it included the great literary figure, Kazimierz Przerwa-Tetmajer. He in his poetry and novels introduced the góral dialect and was able to transform the highlanders into heroic figures worthy of Homer's heroes in the *Iliad*. It is, therefore, not surprising that these Polish elites made a profound impression on the same, young góral "inteligencja" that was emerging. Among them was the writer Andrzej Stopka-Nazimek, the educator Jakub Zachemski, poet-journalist Feliks Gwiżdż, the artist Wojciech Brzęga, and Andrzej Galica, writer and later general, etc. Once they became conscious of the value of their indigenous folk culture, they became proud of it; determined to nurture and enhance it along healthy Polish patriotic goals, chief of which was recovery of independence and statehood. This "inteligencja" then followed up by creating the "Regionalny Ruch Podhalański" early in the first decade of the 20th century, a mass movement designed to raise the consciousness of their fellow compatriots. They felt it was important for the highlanders, most of whom were living in poverty, to elevate their self-image by appreciating their folk culture and preserving it, that is the traditions, customs, dialect, music, dance, architecture, and at the same time working to improve their social and economic status.

Institutionalizing this "regionalny ruch podhalański" proceeded gradually but resolutely. The first "Zjazd" (Assembly) occurred in Zakopane September 10-11, 1911 focusing on a patriotic theme: the "500th anniversary of Poland's spectacular defeat of the German Teutonic Knights" and nearer to home: the "25th anniversary of Władysław Orkan's literary career". The next "Zjazd" in 1912 was held in Nowy Targ where Orkan took center stage and clarified the goals of the movement, which in essence was to "maintain the traditions and customs of your fathers", "protect them from the destructive elements of modernism and unite all highlanders under the banner of one regional organization", he urged. He estimated that there were about a half million highlanders who must be awakened from their slumber and stand tall with dignity.

Orkan's desiderata were partially fulfilled in August 1919, when the "Związek Podhalański" was officially organized in Nowy Targ during the fourth "Zjazd" less than a year after Poland finally achieved independent statehood after 123 years of partition. As the ideological leader, Orkan, chaired the Assembly, Kazimierz Przerwa-Tetmajer gave the main address. The great author emphasized the unity of Poland's mountain regions and called for the emancipation of its inhabitants from poverty and backwardness. Colonel Andrzej Galica (who a few years later became a general) urged Podhale to become a powerful guardian of Poland's southern borderlands. The Assembly voted to accept the constitution and by-laws of the new cultural regional institution and elected the highly respected educator, Jakub Zachemski, its President. Tracing the 100-year history of the "Związek Podhalański" is beyond the scope of this article but it is a subject that will be explored in future issues of the "Tatra Eagle". There can be no doubt, however, that the "Związek Podhalański" has an admirable record of which it can be proud.

It faced courageously the totalitarian Nazi and Communist threats that imperiled the very existence of Poland and, for a time, made it impossible for the "Związek" to function openly. The seed, however, that was planted in 1919 continued to bear fruit. Led by its wise Presidents, like Jakub Zachemski, Feliks Gwiżdż, Stanisław Nędza-Kubiniak, Andrzej Kudasiak, Józef Staszek, Franciszek Bachleda-Księżdzulacz, Dr. Wincenty Galica, Maciej Motor-Grelak, and spiritual leaders like the prominent philosopher, Rev. Prof. Józef Tischner, and Rev. Władysław Zazel, the "Związek" never forgot its mission. The Highlander Association unswervingly dedicated itself not only to maintain and preserve the tradition, customs, and the folk culture of Podhale, but to further enhance and strengthen them. In this they succeeded splendidly by such activities as: "posiady" (a kind of town meetings), organizing folk music and dance troupes with festivals, poetry (in dialect) contests, setting up ethnographic/museum centers, theatrical productions, organizing cultural and scholarly programs, sponsoring publications and educational centers, providing financial resources and, above all, cooperation with related organizations in Poland and abroad in America. The result: Tatra Highlander folk culture is today more popular than ever in Poland and also in the rest of Europe.

„W jedności siła” Historia Związku Podhalań

Historia Związku Podhalań – jednej z największych i najstarszych organizacji w Polsce jest piękna i bogata. Początki zrzeszania się górali związane są z nurtem XIX wiecznego ruchu regionalnego, który zakładał z jednej strony propagowanie rozwoju ekonomicznego i oświatowego, z drugiej zaś, podtrzymywanie i kultywowanie Tradycji regionu. Dzięki takim osobowościom jak Tytus Chałubiński, Stanisław Witkiewicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Andrzej Stopka Nazimek, Wojciech Brzega czy Władysław Orkan i wielu innych oczarowanych pięknem regionu podhalańskiego i jego rodzimej kultury, wśród górali zaczęła rodzić się świadomość swojej wartości oraz dążność do jej zachowania i rozwoju. Powstanie związku wyrosło zarówno z działalności powstałego w 1873 roku Galicyjskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, Związku Górali powołanego w 1904 roku w Zakopanem, jak i działającej w Krakowie od 1906 roku, podległej mu Akademickiej Sesji Podhalań.

Pod Tatrami w Zakopanem w 1904 roku zacna grupa górali powołała do życia towarzystwo Związek Górali pod wezwaniem bł. Andrzeja Boboli. Na swoim sztandarze wypisali słowa „W jedności siła” co było wielkim przesłaniem tak wtedy ale i też teraz dla współczesnych.

Z inicjatywy Związku Górali odbyły się trzy Zjazdy Podhalań, pierwszy w 1911 r. w Zakopanem, drugi w 1912 r. odbył się w Nowym Targu, III Zjazd w 1913 r. miał miejsce w Czarnym Dunajcu. Towarzystwo prowadziło szeroką działalność społeczną, edukacyjną, patriotyczną. W okresie gdy nadciągało widmo wojny zwiększył się nabór do Drużyn Podhalańskich i Legionów



I Zjazd Podhalań w Zakopanem w 1911 r. połączony z jubileuszem 25-lecia twórczości Kazimierza Przerwy-Tetmajera. W środku, w jasnym kapeluszu, siedzi na tle góralek K. Tetmajer. W pierwszym rzędzie siedzi (trzeci od lewej) z żoną Feliks Gwiżdż. U góry, na prawo, oparty o futrynę drzwi – niestety mało wyraźny – Władysław Orkan.

Prawie równocześnie z odrodzeniem się Rzeczypospolitej na IV Zjeździe w Nowym Targu 3-4 sierpnia 1919 r. powstał Związek Podhalań. Za jego twórców uważa się uczestniczących w tym Zjeździe przedstawicieli różnych stanów: polityków, samorządowców, nauczycieli, artystów. Byli to m. in.: Jan Bednarski, Franciszek Dworski, ks. Ferdynand Machay, Władysław Orkan, Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Pierwszym Prezesem Związku Podhalań został nauczyciel z Odrowąża Jakub Zachemski.

Atmosfera zjazdu była podniosła i patriotyczna, padały postulaty zjednoczenia wszystkich ziem górskich w jedną całość administracyjną i gospodarczą – jako wielką ziemię podhalańską. Statut Związku określił m.in. następujące cele: utrzymywanie towarzyskiej i duchowej łączności Podhalań, wszechstronne popieranie się wzajemnie; praca nad podniesieniem ludu podhalańskiego pod względem etycznym, umysłowym i gospodarczym; utrzymywanie i pielęgnowanie swoistej kultury Podhala, wyrażającej się w mowie, stroju, obyczajach, tańcu, śpiewie, budownictwie itp.; otoczenie opieką kształcącej się młodzieży podhalańskiej. Statut powyższy stwarzał możliwości rozwoju organizacji tym bardziej, że pozwalał na zakładanie ognisk Związku podporządkowanych zarządowi głównemu również i poza Podhalą, dopuszczał wreszcie do Związku nie tylko rodowitych Podhalań, lecz również sympatyków idei(...)

Do II wojny światowej zjazdy odbywały się rokrocznie w różnych miejscowościach: m.in. Czarnym Dunajcu, Chochołowie, Kościelisku, Bukowinie Tatrzańskiej, Szaflarach, Żywcu, Rabce, Poroninie, Białym Dunajcu, Odrowążu. Miało to jednaczyć Podhalą w jedną rodzinę i propagować ruch regionalny. To właśnie na jednym ze zjazdów w 1922 roku, w Czarnym Dunajcu Władysław Orkan ogłosił swoje „Wskazania dla synów Podhala”, które do dzisiaj stanowią myśli przewodnie dla działaczy Związku.

W latach 1935-1939 Prezesem ZP był Feliks Gwiżdż, działacz społeczny, pisarz, poseł i senator II RP rodem z Odrowąża.

Przez lata okupacji hitlerowskiej Związek Podhalań działał w konspiracji. Po zakończeniu wojny w 1945 roku sytuacja nie uległa poprawie. Atmosfera polityczna powojennej Polski nie sprzyjała rozwojowi ruchów regionalnych. W 1957 roku w Zakopanem zaczął działać Związek Górali Tatrzańskich, którego zjazd w Zakopanem uznawany jest jako XXIV Zjazd Podhalań. Prezesem został wówczas pisarz z Kościeliska Stanisław Nędza-Kubiniec. Oficjalnie jednak Związek został reaktywowany w roku 1959, odąd zjazdy odbywały się już regularnie, co trzy lata. Od 1973 roku oficjalną siedzibą Związku stał się Dom Podhalański im. Kazimierza Przerwy-Tetmajera i Władysława Orkana w Ludźmierzu i tutaj do dnia dzisiejszego spotykają się na obrady Podhalań, wybierają zarząd główny i prezesów Związku.

Opr. Julian Kowalczyk
(związek-podhalań.com)



100-lecie powstania Związku Podhalan w Polsce 1919-2019

„...najważniejsza przyczyna rozwoju podhalańskiego ruchu regionalnego, który dziś po 75 latach zorganizowanej działalności, wykazuje tak wielką żywotność, tkwi w samej społeczności podhalańskiej, w jej niezmiennym, niczym nie osłabionym przywiązaniu do przepięknej i przebogatej rodzimej kultury swego regionu, w gorącym umiłowaniu barwnego i żywiołowego świata góralskich tańców, śpiewów, muzyki, strojów, gwary, budownictwa... Zmieniają się warunki życia, jego społeczno-polityczne formy i treści, niektóre cenne wartości ludowej kultury podhalańskiej są poważnie zagrożone, żeby wymienić pasterstwo na halach tatrzańskich czy podhalański styl w budownictwie, ale społeczność podhalańska strzeże dawnych tradycji i dziedzictwa kulturowego, przekazanego jej przez przodków, z siłą i żarliwością godną zastanowienia. Nic też dziwnego, że Podhale jest wciąż tym zakątkiem naszego kraju, w którym kultura regionalna i folklor są najżywotniejsze.”

Włodzimierz Wnuk – Ludźmierz, listopad 1979r.

CIEKAWOSTKI HISTORYCZNE

PIERWSZY WALNY ZJAZD ZWIĄZKU PODHALAN

W 1993r. Redakcja Oficyny Podhalańskiej wydała książkę zatytułowaną „Podhalański ruch regionalny” w dwóch częściach. Autorem I części jest znawca historii Podhala, niezrównany dziejopisarz spraw góralskich, Włodzimierz Wnuk. Część II zatytułowana „Z dziejów podhalańskiego ruchu regionalnego (lata 1980-1992)” napisał b. Prezes Związku Podhalan, Andrzej Kudasik, korzystając - jak pisze w Przedmowie red. Zofia Staichowa - „z bezcennej kroniki życia Związku zamieszczanej w każdym numerze „Podhalanki”, z artykułów „Hal i Dziedzin”, „Tatrzańskie Orła” i z własnych notatek, których bogactwo dostarczył mu okres prezesowania Związkowi Podhalan”. To ważny dokument historyczny! Poniżej cytujemy krótki fragment z w/w książki opisujący pierwszy walny Zjazd Związku Podhalan:

IV Zjazd Podhalan, będący pierwszym walnym Zjazdem Związku Podhalan, odbył się już w wolnej Polsce w 1919r. w Nowym Targu. Uroczysta to była chwila w historii ruchu podhalańskiego, toteż do starego miasta nad Dunajcem zjechali dosłownie wszyscy wybitni Podhalanie, wszyscy aktywniejsi działacze społeczni regionu. Przybyli na zjazd nowotarski pisarze: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Władysław Orkan, Feliks Gwiżdż, Andrzej Stopka, artyści: Wojciech Brzega, Stanisław Sobczak, Władysław Skoczylas, Jan Rykała, posłowie: Włodzimierz Przerwa-Tetmajer, Józef Bednarczyk, Józef Rajski, Wojciech Roj, nauczyciele: Jakub Zachemski, Edward Długopolski, Zygmunt Lubertowicz, Józef Kantor. Duchowieństwo reprezentowali m.in. księży z Orawy: Ferdynand Machay i Józef Buroń, nie brakło oczywiście pułkownika Andrzeja Galicy, twórcy sławnych pułków strzelców podhalańskich mianowanego kilka miesięcy później generałem, zjawił się również na zjeździe dr Kazimierz Dłuski z

Zakopanego, zasłużony lekarz społecznik. Żaden inny ze Zjazdów Podhalan nie zgromadził tylu wybitnych synów Ziemi Podhalańskiej.

Zjazd zagaił Orkan, po czym główny referat wygłosił **Kazimierz Przerwa-Tetmajer.** Roztoczył przed zebranymi wizję wielkiej Ziemi Podhalańskiej, która w wolnej Polsce powinna zespolić w jedną całość administracyjną i gospodarczą wszystkie ziemie górskie od granicy śląskiej aż po Łemkowszczyznę, bo na wszystkich tych ziemiach są takie same warunki przyrodzone i ten sam sposób gospodarowania. Twórca *Na Skalnym Podhalu*, którego wystąpienie było nacechowane jedną naczelną troską: jak podnieść ekonomicznie Podhale, jak uwolnić lud góralski od biedy i zacołania – nigdy chyba ten świetny poeta nie zaangażował się tak pilnie w problematykę społeczno-gospodarczą! – postulował stworzenie wobec tak pojętej Ziemi Podhalańskiej wielkiego programu uprzemysłowienia i pozyskania dlań i dla Polski Łemków.

Przemówienie dalej w duchu wielkopodhalańskim poszedł Andrzej Galica, nawiązując do postulatu Tetmajera, żeby Podhale stało się „strażą kresową całej Rzeczypospolitej Polskiej u południowych jej granic”..., żeby polska góralszczyzna stanowiła siłę przyciągającą dla wszystkich ludów zamieszkanych na tych kresach.

Przemówienie Tetmajera i Galicy zostało owacyjnie przyjęte przez uczestników IV Zjazdu Podhalan, który wśród innych uchwał przyjął wspomniany wyżej statut Związku Podhalan i dokonał wyboru jego pierwszego zarządu głównego z **prezesem Jakubem Zachemskim** na czele.

JAKUB ZACHEMSKI

Jeden z czołowych działaczy ruchu podhalańskiego, jeden z głównych założycieli Związku Podhalan i jego długoletni prezes 1919-1935, 1939, 1945-1948

Jakub Zachemski urodził się 19 lipca 1870r. w Odrowążu Podhalańskim z ojca Mikołaja i matki Anny z Duszków. Do szkoły powszechnej uczęszczał najpierw w rodzinnej wsi, a potem przez rok w Nowym Targu. Następnie w latach 1883-1890 był uczniem Gimnazjum św. Anny (im. B. Nowodworskiego) w Krakowie, gdzie zdał maturę z wyróżnieniem. Po maturze odbył studia na Uniwersytecie Jagiellońskim najpierw na wydziale teologicznym, a następnie zmieniając swe drogi życiowe, studiował filologię klasyczną na wydziale filozoficznym, gdzie uzyskał absolutorium w roku 1898. Dopełnieniem zawodowej edukacji był egzamin nauczyciela. Dzięki ogromnemu poświęceniu rodziców i osobistej pracy osiągnął więc wyższe wykształcenie, w czasach kiedy nie zdarzało się to często chłopskim dzieciom. Po ukończeniu studiów Jakub Zachemski przez cały czas, aż do emerytury pracował w szkolnictwie jako nauczyciel i Dyrektor w Wadowicach, Nowym Targu i Krakowie. (...)



Współtwórca regionalnego ruchu podhalańskiego i wieloletni prezes Związku Podhalan Jakub Zachemski

Praca na rzecz Podhalańskiego ruchu regionalnego

Swą działalność zaczął bardzo wcześnie, skoro już na I Zjeździe Podhalan w Zakpanem w roku 1911, jako wybitny już działacz wchodzi w skład Prezydium tegoż Zjazdu, obok m.in. Władysława Orkana i Józefa Rajskiego, burmistrza Nowego Targu. Od tego czasu wraz z innymi przywódcami, mieszkającymi w Krakowie (Orkanem, Antonim Zachemskim, Stopką, ks. Machayem, Galicą, Gwiżdżem) steruje ruchem. W r. 1919 Jakub Zachemski na IV Zjeździe Podhalan, kiedy poraz pierwszy powołano Zarząd Główny zostaje prezesem Związku Podhalan, którą to funkcję sprawuje nieprzerwanie do 1935r. W tym bowiem roku na XX Zjeździe nie kandydował na tę funkcję, a prezesem został Feliks Gwiżdż, również Odrowążanin. W r. 1939, tuż przed wybuchem wojny, w obliczu dziejowego wyzwania, ponownie przyjmuje funkcję prezesa Związku Podhalan.

Z jego to nazwiskiem łączy się zarówno pierwszy statut Związku Podhalan, jak też późniejsze jego wersje, częste przewodnictwo samych Zjazdów Podhalan, patronat nad Akademickim Związkiem Podhalan, czy też opieką nad bursami uczniowskimi, zamieszkałymi m.in. przez młodzież podhalańską. W latach okupacji hitlerowskiej Związek Podhalan zawiesił swą działalność ale już w 1945 Jakub Zachemski, wraz z innymi działaczami, a szczególnie Feliksem Gwiżdżem, podejmuje zadanie reaktywowania Związku Podhalan i kieruje nim do 31 grudnia 1948r. t.j. do chwili gdy Związek Podhalan z braku sprzyjających wówczas warunków, zmuszony był, na szczęście czasowo, do zaniechania swej działalności organizacyjnej. Jakub Zachemski jednak aż do ostatnich żył problemami swej rodzinnej Podhalańskiej Ziemi. *Tadeusz Pudysz („T.O”, vol. 41, Nos. 3-4)*

TREŚĆ LISTU DO REDAKCJI „TATRZAŃSKIEGO ORŁA” OD JAKUBA ZACHEMSKIEGO

Wadowice 17 I 1950

Wielce Szanowny i Kochany Panie Redaktorze!
Listem Swoim z dn. 16.XII.1949 sprawił mi Pan wielką przyjemność; znałem wprawdzie Pana z listów do pana Gwiżdża oraz z opowiadania moich krewnych w Odrowążu o wizycie Brata Pańskiego u Odrowążan, ale bezpośredni nasz kontakt choćby pisemny pozwolił mi zorientować się lepiej w Waszym pozyciu podhalańskim. Żałować wypada, że ani mój bratanek śp. Antoni, ani moi 2 synowie, szczerze oddani ruchowi podhalańskiemu, nie mogą Was odwiedzić, gdyż – jak może Wam wiadomo, wszyscy trzej zginęli w obozach koncentracyjnych (Oświęcim i Flossenbug-Lengenfeld).

Dla ścisłości pragnę przypomnieć, że p. dr Jarosz, wyjeżdżając swego czasu do Ameryki, miał list rekomendacyjny do Was – Podhalańców – nie tylko od Tow. Tatrzańskiego, ale także od Związku Podhalan z Polski.

My tutaj odnowiliśmy Zw. Podhalan po wojnie w r. 1945 – ale później rozwiązaliśmy się, dlatego życiem podhalańskim u Was interesujemy się żywo i cieszymy się każdym Waszym objawem podhalanizmu. Nazywamy się podhalańcami, choćby dla odróżnienia się od „Zw. Górali”, a pośród którego wyszedł haniebnej pamięci Wacław Krzeptowski. Nie znaczy to jednak jakobyśmy się wymawiali od pochodzenia góralskiego, przeciwnie akcentujemy je ale podkreślamy, że nas nic nie łączy z odszczepieństwem, a raczej głupotą i chorobliwą ambicją renegata.

Żałuję bardzo z Wami ks. Czerwińskiego z Pyzówki; a z awansu ks. Wetuli, znanego mi jeszcze z okresu I wojny światowej bardzo się cieszę i gratuluję Mu zaszczytnego wyróżnienia.

Serce rośnie i goręcej bije choćby na widok Waszych ilustracji np. w zaproszeniu na uroczystość w dn. 5.II.1950. Gdyby to było bliżej – gdybym był przynajmniej o połowę młodszy – nie trzeba by mnie na uroczystość Waszą zapraszać – sambym się wprosił by się Wami i z Wami cieszyć i odmłodzić.

Życzę Wam wszystkim, Drodzy Podhalańcy, jak najmielszej zabawy w duchu podhalańskim, a będę wielce rad, jeżeli mi Kochany Pan napisze o sukcesie.

Redakcji „Orla Tatrzańskiego” dziękuję gorąco za piękną reprodukcję Pomnika męczenników z Odrowąża. Posłałem 1 egzemplarz do Odrowąża, drugi pokazuję swoim znajomym. Łączę moc serdeczności W.Sz. Panu oraz uczestnikom Widowiska i Zabawy.

(Podpis) Zachemski, Jakób (*Archiwum „Tatrzańskiego Orła”*)

Stanisław Nędza-Kubiniec

NA ZJAZD PODHALAN

W przeddzień XVII zjazdu Związku Podhalan, który się odbył w Białym Dunajcu w 1933r. „Gazeta Podhalańska” zamieściła wiersz wybijającego się wtedy poety góralskiego z Kościeliska, Stanisława Nędzy-Kubińca, pt. Na Zjazd Podhalan, który jako piękny dokument atmosfery, w jakiej odbywały się dawniej zloty wielkiej „podhalańskiej gromady”, cytujemy poniżej w całości

Idom sły chy, płomienne wici,
Ze w Dunajcu, sołtysiej dziedzinie,
Jak ta woda, jak słonecne lici
Tysiąc rodnych braci sie hań zgichnie.

Rodnych braci góralskiej gromady
Na wspólny wiec, na wspólne posiaady.

Hej, w Dunajcu, w dziedzinie sołtysiej,
Wielkie święto i wielka parada,
Ustrojone chałupy od strzech do przyciesi,
Podhalańska uradza gromada...

Uradzo se serdecnie o trudzie,
W jakim zyjom podhalańscy ludzie.

Uradzono se – jak słonku – hań w grani,
Kie se idzie, swojom pyrciom jasnom,
Kie sie kapie w siwej nieba płani,
Urwać światła i wznieść w izbe ciasnom.

W cornom izbe abo posuć miedzom,
Kany ciemne, chłopskie biedy siedzom.

Hej uradzo gromada, rodni bracia se radzom,
Jako watre wieldżaśnom z tysiący serc ozpolić,
Jako bedzie, kie syčka ręce spólnie se dadzom
I pódom...

Dźwiryze szczęściu wywalić.

Hej, zagrojcie Parowie, niek sie nuta wywije,
Z Wasyk gęśli, nucicka wierchowa,
Serca lekcej zabijom, myś sie w głowak wyśnije,
Jako szczęściu zagrodić od nowa.

Z nutom w sercu, ze śpiewem niek zasiednom do rady
Górskie orły, członkowie wspólnej, wielkiej gromady.

zebr. i przyg. Janina Gromada-Kedroń

*“Ciesy ci mnie ciesy sabałowo góra, i
krzizik na Giewoncie i góralsko
mowa”*

Działalność Związku Podhalan przybiera różne formy

Podstawowym rodzajem spotkań członków Związku Podhalan są tzw. posady. Podczas posiadów, oprócz bieżących informacji przekazywanych przez prezesa i zarząd, uczestnicy mogą wysłuchać okolicznościowego referatu. Wyjątkowe posady przybierają charakter sympozjów popularno-naukowych np. rocznice wybuchu Powstania Chochołowskiego (ZP Chochołów, Poronin), rocznice śmierci honorowego członka ZP Tadeusza Staicha (ZP Kraków). Wyjątkowego charakteru nabierają posady świąteczne. Każdy Oddział i Ognisko ZP dwa razy do roku organizuje w okresie Świąt Wielkanocnych tzw. „święcone, zaś w okresie Świąt Bożego Narodzenia – „opłatek”.

Szczególną rolę odgrywają regionalne konkursy lub przeglądy muzyk góralskich. Związek Podhalan organizuje lub współorganizuje m.in. „Duchowe nucicki” (Ciche, Czarny Dunajec), „Zaduski Tischnerowskie” (Łopuszna). Obok tradycyjnej, ludowej muzyki, w swojej edukacji regionalnej jaką prowadzą oddziały ZP, duże znaczenie mają konkursy i przeglądy recytatorów poezji i gwary góralskiej. Do najbardziej znanych, organizowanych lub współorganizowanych przez ZP należą m.in.: „Konkurs gwarowy im. A. Suskiego” (Szafłary), „Konkurs recytatorski im. Michała Słowika-Dzwona” (Szczawnica), „Konkurs recytatorski im. Anieli Gut-Stapińskiej” (Poronin).

Nierozłączne z muzyką, poezję i gwarą góralską pozostają zwyczaje i tradycje. Dlatego wielką troską ZP jest organizacja i udział w konkursach i przeglądach różnych obrzędów. Do najsłynniejszych należą m.in.: „Sabałowe Bajania” (Bukowina Tatrzańska), „Przegląd sztuk teatralnych ‘Przepatrzowiny’” (Czarny Dunajec), „Śpiskie zwyki” (Niedzica), „Poroniańskie Lato”, „Poroniańskie Śpasy”.

Wiele regionalnych imprez łączy elementy teatru z muzyką i tańcem. Do takich imprez można zaliczyć m.in.: „Święto ulicy Kościeliskiej” (Zakopane), „Orawskie Lato”, „Kośby Gorczańskie” (Ochotnica Dolna), wykopki w Dziądziszu.

Niektóre z imprez regionalnych nabierają charakteru ponadgminnego, niejednokrotnie ogólnopolskiego lub międzynarodowego. Do nich należą m.in. „Tatrzańska Jesień”, „Dożynki ludzmierskie”, „Wybór gazdy roku” (Leśnica-Groń).

Z kulturą duchową jest ściśle związana kultura materialna ludu góralskiego. Można tutaj wymienić chociażby potrawy ludowe. Niektóre oddziały urządzają cykliczne konkursy i degustacje potraw regionalnych. Rzadko spotykane lub ginące rarytasy można spróbować podczas „Góralskiego jadła” (Ząb), „Konkurs regionalnych potraw w Łopusznej, „Zoskolanckie jodła” itp

Opr. Julian Kowalczyk.



Zdjęcia pochodzą z Archiwum „Tatrzańskiego Orla”. 1. Zespół im. Klimka Bachledy Fot. Krystyna Gorazdowska 2. Przegląd Zespołów Kolędniczych w Bukowinie Tatrzańskiej (1976). Fot. A. Chmielewski. 3. Zespół Regionalny Pieśni i Tańca „Witowanie” Fot. Janusz Piewniak.

CASY SIE WYONACAŁY...

Gawęda Dziadka z Kościeliska

Straśnie sie to casy wyonacyły, ino o to w głowe zachodze, cy na dobre, cy na złe. Świat dziś inaksy i nie na to nie poradzis, tako juz kolej rzeczy. Downiej, to choć w Kościele był porządek i cłek wiedziół, cego sie trzymać – teraz to i tam syćko zwyobyrtali. Jak świat światem, ksiądz stoł przy ołtorzu tyłem do ludzi, a frontem do Pana Boga, dziś go ustawili na odwyrte. Downiej, to trza było stawać w Kościele ino na Ewangelije i na Ojce Nasz, dziś to co chwila cłeku stawoj, nawet se dobrze nie siednies ani nie poklęcys – taki to wyj postęp po tym soborze zaprowadzili. Nawet i Pismo Święte pozmieniali – downiej sie mówiło „rzeknij tylko słowo” i było dobrze, a dzisiok „powiedz tylko słowo” i to niby mo być lepiej.

Ale tak po sprawiedliwości to i w Kościele niejedno zmieniło sie na lepse. Choćby z tymi bęsiami – co to w downyk casach nacierpiały sie i wstydu najadły biedne dziewczęta z nieślubnymi dziećmi, Bóg jeden wie. Ale i wtedy umiała sie niejedna postawić. Jak choćby jedna dziewczka z Rogoźnika, co przyniesła swojego bęsia do kościoła ochrzcić i którą jegomość wykrzycoł co raty przeraty: ze sie nie boi Pana Boga tak ciężko obrozać, a swojej rodzinie i całej wsi telego wstydu i takiej hańby przynosić.

- Ze dyc zgrzesyłaś i to ciężko – biła sie w piersi przespanica – załuje za to i bede pokutować. Ale, jegomosicku, jaka to sprawiedliwość na tym świecie: ino roz jeden mi sie chłopca zachciało, a tu juz Pon Bóg z dusą stoi!

Dziś ksiądz ani jednego złego słowa takiej dziewczce nie rzeknie, byle ino swojego bęsia dała ochrzcić i Kościołowi Świętemu jescie jednom duse przycyniła.

Abo i z pokutą – co sie porobiło w Kościele! Hej, miły, mocny, ka to casy, kie ksiądz Stolarcyk grzyśników mocno w ryzach trzymał, a juz na tych, co dziewczki uwodzili, to juz był ś niego prowadziwy bic boży. Taki parobek, co dziewczęcyne uwiódł, musioł przynieść na budowę kościoła sage kamieni i dopiero wtedy dostał rozgrzesynie – i nie dziwota, ze w Zakopanem nazywali takom pokute „bykową”. A bywało, ze i stary górol, jak ciężko Boga obraził i krzywdę komu zrobił, musioł za pokute trzy razy obejść kościół dokolutka i to na kolanach, z różańcem. Takie to były Stolarcykowe pokuty:

i co sie tu dziwić, ze ten apostoł Zakopanego, jak godali górole o jegomościu ze Starego Kościoła, grzyśników spod Giewontu ku Panu Bogu obrócił i na porządnym ludzi wyryktował.

A dziś – choćbyś, cłeku, nie wiem jakie plugastwa mioł na sumieniu, to ci ksiądz w słuchanicy ino jedno „Ojce nasz” i trzy „zdrowaśki” koze zmówić. Tak jak sie to wydarzyło staremu chłopu ze Zębu, co to sumitował sie przy wielkanocnej spowiedzi, ze mu ciągiem nieczyste myśli chodzoł po głowie, ze se ś nimi nijakim świecie rady dać ni moze. No i posłł chłop do kościoła, klęknon na oba kolana przed Ukrzyzowanym i bił sie w piersi, ze az dudniało:

- Hej, Panie Boze, odebrołeś mi moc, to odbierz mi i chęci.

Jak to mój kumoter Jędrək do spowiedzi sed

Było tyz to w chałpie ryktowanie kie sie Jędrək do spowiedzi broł. Kosule prasować, golynie, mycie, pucowanie kyrpców. Ale posed nareście. Ludzi pelyn kościół, bo to było przed odpustem, ale księży najechało, mieli co słuchać.

Jędrək zrobił dokładny renamynt sumienio, no i przyklynknoł ku słuchanicy, opedziół dokładnie syćkie grzychy. Ksiądz wysłuchoł i nie nie godo.

- Cy on głuchy, panie broń?

Zadoł wręście pokute, doł ozgrzysynie no i juz po syćkiemu. Jędrək odsed taki rod, jakby po obiedzie zakurzyć nimioł co.

- Ze mi tyn ksiądz za moje hrube, chłopskie grzychy z całego roku nic nie pedzioł! Przecies zek chłop norymny, nieroz babe zek po pysku wypraskoł, do zadku wykopki zrobiel. Co jo tyz babie powiem, jak sie mie bedzie pytać?

Siod se Jędrək do ławki, od nowa zrobił rachunek sumienio, wypatrzył se takiego księdza morowego, co kozdego długo słuchoł, przyklynknoł ku słuchanicy, opedziół dokładnie syćko, ino sie nie przynzoł, ze to poprawka. Ksiądz se odkrzypanył, kie mu zacon napowiadać, korom boskom i piekłym strasyć, ze Jędrəkowi cupryna zmokła. Potym doł ozgrzysynie.

Jędrək pocałował stułę, ksiądz go ścisnął za rękę, poźroł do ocy i pedzioł: Jędrək, aleś ty huncwot, ino mi sie ty poprow! Jędrəkowi jakby kamień ze serca spod, taki był rod, ze kieby to nie było w kościele, to by tak tego księdza uściskoł, coby mu kości trzeszczały.

Mądre konie

- Gospodarzu – rzekła pewna dama do starego górala – dlaczego konie boją się auta?

- Zek bo sie konie dziwiom, ze to leci samo, bez konicków na przodku i straw ik biere o to!

- Cóż w tem dziwnego, że leci samo?! – rezonowała dama dalej.

- Prosem Wos piyknie Pani, a jak byście uwidziła lecący Krupówkami w Zakopanem same portki, bez chłopca? Cyby Wos, rzeke, straw nie broł?

Jako Sabala grał w Poroninie

Drzewi jescie – mieli w Poroninie kościół i księżica, ale brakło im organisty... Przypodoł odpust, a tu ni ma organisty. No i zwiedzieli sie tu jakosi ludziska o mnie, przychodzą i padają mi:

- Wiecie co, Sabala – zagrojecie no na organach.

Jo sie im wymowiom, jak mogę – ale nie, ino zagrojecie i zagrojecie!...

E, zagrać to zagrać. I poselech. Zachodzę pod dzwonnice, a tu ludzi pełno, a i księży przy utorzu kupa – ino na mnie cekajom. Jo sie wystyrmoł na chór i obezrołech sie... Ha!... Kie na mnie cekajom – to trza grać.

Jagech sie – wicie – obertnou, jagech se siod na tych kosteckach – jagech zagroł, to wom – wicie – ksiendza przy utorzu poderwało!... Obzierom sie – a tu ani jednego cłecycka w kościele.

Stolica Hameryki... Chicago?

Przed laty, w biurze paszportowym w Zakopanem Oficer do gazdy z Dzanisza: - Chcecie jechać do Ameryki, a po co? – Chcem zwiedzić stolicę Hameryki Chicago! – Góralu, stolicą Ameryki jest Waszyngton. – G.... prowda, górole są w Chicago. – No, niech wam będzie. Ale proponuję zwiedzanie świata od naszej stolicy Warszawy. Byliście w Warszawie? – A po co? Ale wicie, jak uwidzem Chicago, to i moze kiedyś bedem chcioł poznać i Warszawę.

Gazda do Chińczyka

Gazda z Murzasichla wynajął pokój Chińczykowi. Baca ucylł Chińczyka po góralsku, a Chińczyk po swojemu. Gazda do Chińczyka: - Zabilem wcora dziesięć ćmów – mówi gazda. – Ciem – poprawia Chińczyk. – Ano, ciupaga!

Rok 2019, to rok wielkich rocznic związanych z regionem Tatr i Podhala.

W tym wydaniu świętujemy 100-lecie Związku Podhalań w Polsce. To bardzo znaczące i szczególnie święto! Obchodzić będziemy też w tym roku 90-lecie Związku Podhalań w Północnej Ameryce i 130 lat Muzeum Tatrzańskiego. W następnych numerach naszego pisma omówimy również te rocznice.



Marcin Zubek, Prezes Związku Podhalań oddział Zakopane składa wiązanki pod tablicą upamiętniającą powstanie Związku Górali w dniu 4 marca 1904r. (restauracja „U Wnuka”). Fot. Piotr Kyc

Obchody jubileuszowe w Zakopanem

3 marca w Zakopanem rozpoczęły się obchody 115-lecia powstania Związku Górali i 100-lecia powstania Związku Podhalań

. W programie obchodów była Msza Święta w oparciu góraliskiej w intencji członków Związku Górali i Związku Podhalań. Złożenie kwiatów i zapalenie zniczy na grobach członków Związku Górali i Związku Podhalań (Cmentarz na Pęksowym Brzyzku), złożenie wiązanki pod tablicą upamiętniającą powstanie Związku Górali w dniu 4 marca 1904

(restauracja „U Wnuka”), uroczysty przemarsz do siedziby Związku Podhalań oddział Zakopane, występ Zespołu im. Klimka Bachledy i inauguracja cyklu projekcji filmów „Górale na dużym ekranie” (Kino Giewont).

Odbyło się również uroczyste posiedzenie Zarządu Głównego Związku Podhalań z udziałem Burmistrza Miasta Zakopane Leszka Doruli oraz Starosty Powiatu Tatrzańskiego Piotra Bąka.

Podczas konferencji prasowej Wiceprezes Zarządu Głównego Piotr Gąsienica, pełniący funkcję koordynatora w Komitecie Roboczym 100-lecia Związku Podhalań w Polsce przedstawił Kalendarz z obchodów 100-lecia.

W roku 2019 roku Związek Podhalań w Polsce obchodzi Jubileusz 100-lecia powstania, które

miało miejsce w 1919 roku. Przez 100 lat działalność Związku polegała na kultywowaniu tradycji i pielęgnowaniu swoistej kultury podhalańskiej, oraz pracy dla dobra społeczności góralskiej, nie tylko na Podhalu i jego okolicach, ale także wśród Polonii Zagranicznej.

